

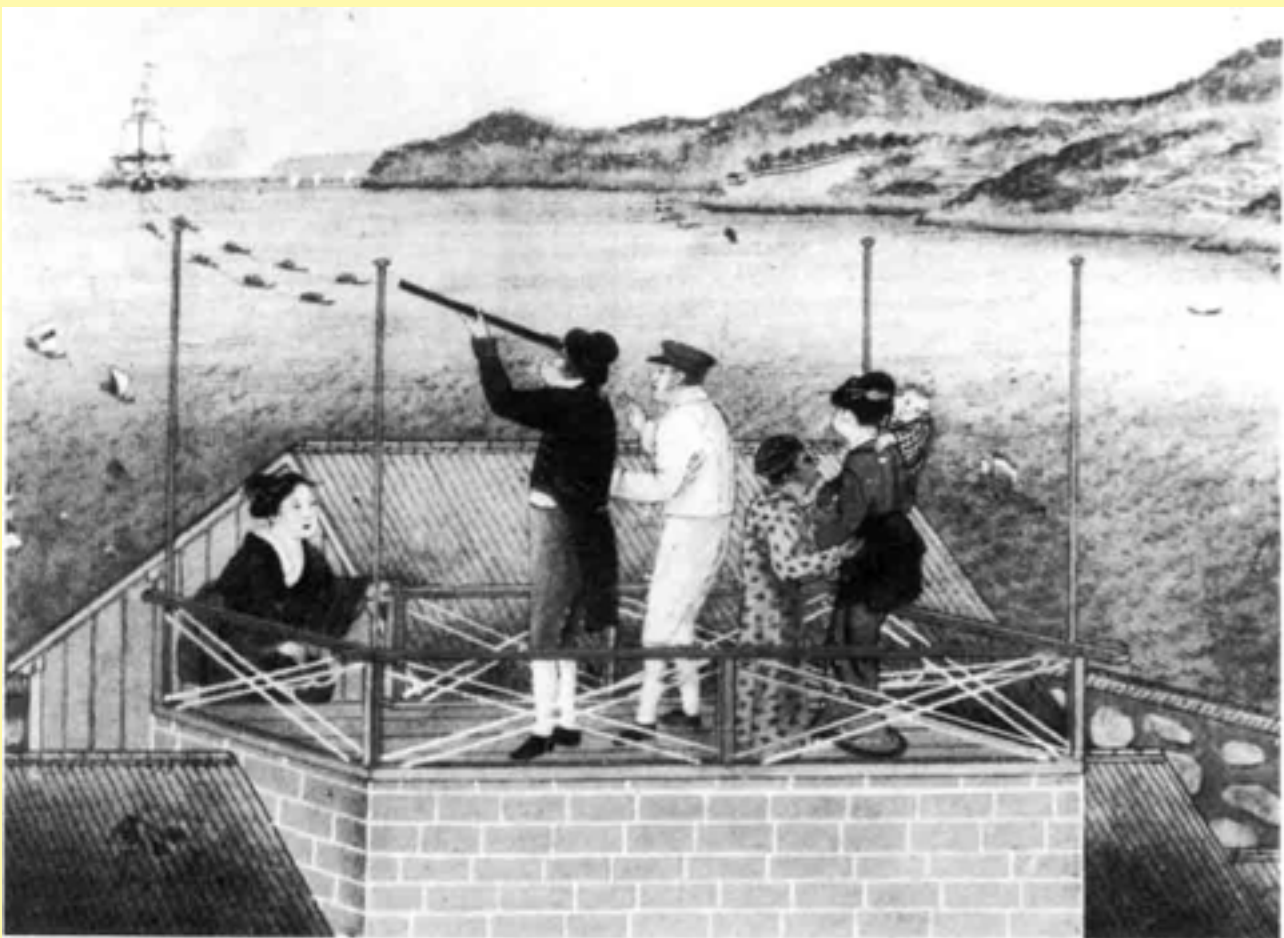
In het spoor van de 'liefde'

Japans-Nederlandse betrekkingen sinds 1600

Het Museum voor Volkenkunde in Rotterdam houdt vanaf 6 september tot en met 4 januari 1987 de tentoonstelling 'In het spoor van de Liefde, Japans-Nederlandse ontmoetingen sinds 1600'. De culturele relaties die ontstonden tussen Nederland en Japan in het spoor van de handelsbetrekkingen vormen een hoofdmotief van de expositie. Vanuit economische, sociale en cultuurhistorische invalshoeken wordt het verhaal verteld van de zich verdiepende interesse die Japanners en Nederlanders voor elkaars cultuur ontwikkelden. Zo intensief als de handelscontacten met Japan in onze eeuw zijn, zo klein waren ze in de zeventiende eeuw. Het zelf gekozen isolement van Japan sloot handel met de niet-Japanse wereld vrijwel volledig uit. De navelstreng van het land van de rijzende zon met de rest van de wereld werd gevormd door een Hollandse handelsnederzetting op het eiland Deshima in de Baai van Nagasaki. Het zou tot 1853 duren vooraleer het isolement door de Amerikaanse marine onder leiding van Commander Perry werd verbroken. De wederzijdse beïnvloeding Nederland-Japan bleef ook daarna groot.

Onder leiding van Jacques Mahu en Simon de Cordes verlieten op 27 juni 1598 vijf schepen de haven van Rotterdam om koers te zetten naar Oost-Indië. De namen

van de schepen, 'Hoop', 'Liefde', 'Blijde Boodschap', 'Trouw' en 'Geloof' zouden de indruk kunnen wekken, dat het hier een godsdienstige missie betrof. Mis. De aanvankelijke koers

Aanvankelijk golden strenge reglementen voor het eiland Deshima. De Hollanders mochten het eiland niet verlaten, ze mochten geen Hollandse vrouwen meenemen en geen Japanse Vrouwen trouwen. Gaandeweg werden de reglementen versoepeld en kreeg ook het gezinsleven een kans op deze Hollandse nederzetting. (Anoniem: ± 1800)

Afbeeldingen van westerse schepen werden gebruikt als versiering. Hier zelfs op een kimono. (Museum Namban Bunkakan, Osaka)

die de schepen kozen wees in de richting van een handelsreis rond Kaap de Goede Hoop. Alweer mis. Het doel van de reis werd pas onderweg aan de niets vermoedende bemanning medegedeeld. Voor kapitein Sebald de Weert van het 'Geloof' was het bericht aanleiding om onmiddellijk de steven te keren en elders zijn heil te zoeken. Het konvooi moest niet Kaap de Goede Hoop ronden, maar kreeg opdracht via Straat Magelhaen te varen en na een intensieve strooptocht langs de Spaanse handelsnederzettingen aan de kust van Zuid-Amerika de Molukken aan te doen. Sebald de Weert had verstandig gekozen. Geen van de vier resterende schepen zou ooit in Rotterdam terugkeren. De 'Blijde Boodschap' en de 'Trouw' vielen in handen van de Spaanse en Portugese vijand. De 'Hoop' verdween in de golven. De 'Liefde' zette koers naar Japan en voer twee jaar na het vertrek uit Rotterdam, met een sterk uitgedunde bemanning van 25 koppen, Beppoe-baai binnen. Op de lading - wollen stoffen en wapens, maar ook gekleurd glas, spiegels, brillen en kindertrompetjes - werd onmiddellijk beslag gelegd. Het lot van de bemanning werd in handen van de Japanse opperbevelhebber shogun Ieyasu gelegd.

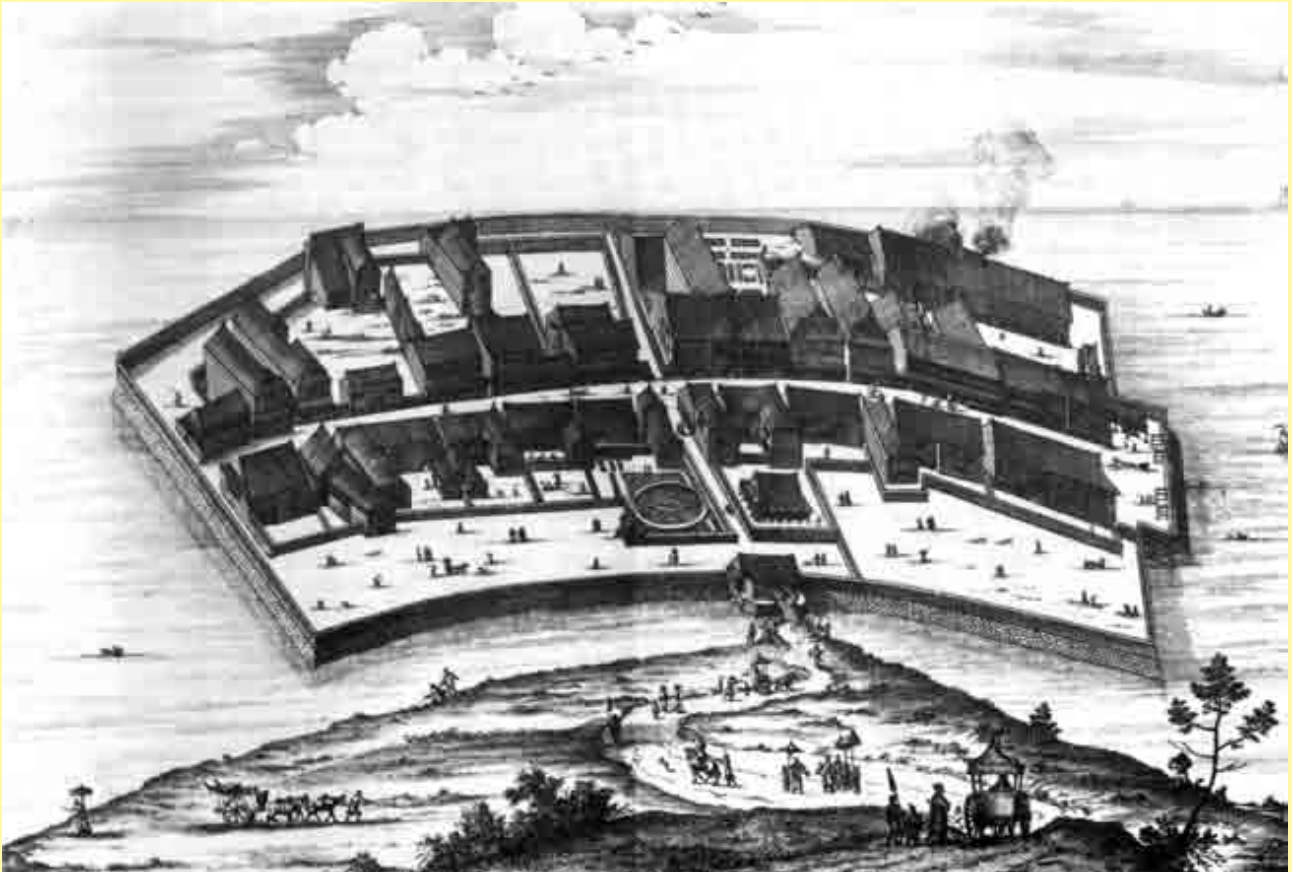
De Hollanders hadden geen beter tijdstip kunnen kiezen om voet aan wal te zetten in Japan. Meer dan ooit leek het erop, dat shogun Ieyasu kans zag het sterk verbrokkelde rijk aaneen te smeden tot een hechte eenheid. De wapens en de geografisch-maritieme kennis van de Hollanders kwamen daarbij goed van pas. De Engelse stuurman van de 'Liefde', William Adams, werd adviseur van Ieyasu en bracht in die functie onder andere de kust van Japan in kaart. De wapens van de 'Liefde' werden ingezet bij de strijd tegen een groep daimyo's (leenheren), die niet geneigd was naar Ieyasu's pijpen te dansen.

De Hollanders kregen bovendien een zeer belangrijke rol te spelen bij Ieyasu's pogingen om de Portugese invloed in Japan terug te dringen. Deze zeevarende natie was zestig jaar met open armen ontvangen. Zij brachten vuurwapens en de fel begeerde Chinese zijde, maar zetten zich bovendien in voor de kerstening van het Japanse volk. Daarin waren zij zo succesvol, dat het katholicisme niet alleen op geestelijk, maar ook op wereldlijk gebied een macht van betekenis was en daarmee een bedreiging vormde voor de aspiraties van de shogun. De Hollanders, protestant en slechts uit op handel, boden de shogun de mogelijkheid kool en geit te sparen. De Portugese priesters werden verbannen en de Hollanders kregen het monopolie over Japans' buitenlandse handel.

De handelsnederzetting Deshima, een kunstmatig eiland van 120 meter lang en 75 meter breed, in de Baai van Nagasaki vormde het venster van Japan op de rest van de wereld. Het aanvankelijk streng gereguleerde verblijf op het eiland (Het eiland niet verlaten, geen Hollandse vrouwen

Oost- en West-Indiëvaarders op de rede van Rotterdam. (Maritiem Museum 'Prins Hendrik' Rotterdam)

Het eiland Deshima en de Hollandse handelsnederzetting. (Uit een van de eerste boeken over Japan: "Montanus", 1669)

op het eiland en geen huwelijken met Japanse vrouwen) werd na verloop van tijd vrijer en tussen de nederzetting en het vasteland ontwikkelde zich niet alleen een intensieve handel, maar ook een grote wederzijdse nieuwsgierigheid en beïnvloeding. De Hollanders legden verzamelingen aan

van Japanse prenten, lakwerk, gedroogde bloemen, planten en houtsoorten. De Japanse nieuwsgierigheid betrof vooral scheepsgeschut, uurwerken, verrekijkers en navigatie-instrumenten, maar ook de verbreiding van westerse kennis en ideeën. In 1774 bijvoorbeeld verscheen het eerste Japanse anatomieboek, de 'Kaitai shinso', een vertaling van de 'Ontleedkundige tafelen' uit 1734. In de prentkunst vonden westerse technieken eveneens veel navolging. Veel zeventiende en achttiende-eeuwse kunstenaars werkten met optica-apparatuur waarmee perspectiefprenten gemaakt werden. Behalve het westerse gebruik van verdwijnpunten bootsten Japanse schilders verschillende effecten uit kopergravures en olieverfwerken na. Om een gevernist doek zo dicht mogelijk te benaderen bracht men bijvoorbeeld op de prentafdrukken nog een speciale glanzende laag aan. Op hun beurt lieten de Nederlanders zich inspireren door de eenvoud van de Japanse prenten met hun zichtbare voorliefde voor vogels, bloemen en insecten. Dit culturele uitwisselingsproces kreeg na 1853 een extra prikkel door de min of meer gedwongen openstelling van de Japanse landsgrenzen.

Een zesdelig “medicijndooosje” (inro) van goudlak, voorstellende een Hollander met hondje aan de lijn en een Portugees met parasol. Een koord houdt de zes onderdelen bijeen. Openen of sluiten gebeurt door de knoop aan het koord op te schuiven. (Museum Namban Bunkakan, Osaka)

Sindsdien is de wisselwerking tussen Nederland en Japan alleen nog maar groter geworden. Japanse films, vechtsporten, bloemsierkunst, kunst, omgangsvormen, mode en kookkunst hebben zich een eigen plaats veroverd in de Nederlandse samenleving.

Het na jaren heropende, gerenoveerde Museum voor Volkenkunde, waarover elders meer, heeft een uitstekende keus gedaan door zijn openingstentoonstelling te wijden aan de culturele betrekkingen tussen Nederland en Japan. Aan de hand van meer dan vierhonderd objecten, waaronder een groot aantal unieke stukken uit Japanse musea, biedt het museum bezoekers de kans een authentiek beeld te vormen van omvang en aard van het Japans-Nederlandse cultureel contact. De expositie wordt begeleid door een rijk

In 1774 verscheen het eerste Japanse anatomieboek, de “Kaitai shinso”, een vertaling van het “Ontleedkundige tafelen” uit de Nederlanden (1734). (Kobe City Museum)

geïllustreerde catalogus die ingaat op de geschiedenis van de wederzijdse beïnvloeding van Nederland en Japan. Tevens komen in een dertigtal korte artikelen een aantal specifieke thema's uit de tentoonstelling aan de orde zoals beeldvorming, het Japonisme in de schilderkunst, westerse geneeskunde in Japan, de invloed van de kimono op de westerse mode en Japan als bron van inspiratie voor eigentijdse beeldende kunstenaars.

De tentoonstelling, die nog tot 4 januari 1987 te zien is in het Museum voor Volkenkunde, Willemskade 25 te Rotterdam, neemt de bezoekers aan boord van het schip de 'Liefde' en laat hen over de schouder van stuurman Adams meekijken naar het land van de rijzende zon.

Jan van den Noort

Verscheen eerder in *Rotterdam-Europoort-Delta* (1986) 4, 17-20 (Nederlandse, Engelse en Duitse versie)